

Література:

1. Олешко О.М. Поняття цивільно-правового захисту права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння. Трибуна молодого вченого. Нове українське право. 2024. № 6. С. 151-157
2. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача. Закон України від 12.03.2025 № 4292-IX (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, № 34, ст. 128). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4292-20#Text>
3. Спесівцев Д.С. Захист речових прав на нерухоме майно зобов'язально-правовими способами (на прикладі конструкції правовідносин найму (оренди)). Історико-правовий часопис. 2021. № 1 (16). С. 60-66
4. Спесівцев Д.С. Детермінанти конфлікту способів захисту суб'єктивних цивільних прав (на прикладі захисту прав на нерухоме майно). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2025. № 3. С. 34-40
5. Харченко Г. Г. Речові права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 432 с.
6. Харченко Г.Г. Правові моделі системи речового права в цивільному законодавстві. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2024. № 1 (127). С. 82-85

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-49>

THE VICTIMOLOGICAL ASPECT OF THE PROSECUTOR'S OFFICE'S PREVENTIVE ACTIVITY

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Mishenina T. M.

*External Postgraduate Student,
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Мішеніна Т. М.

*здобувачка
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Сучасне розуміння запобігання злочинності передбачає спрямування відповідної діяльності не лише на особу, яка вчиняє або може вчинити кримінальне правопорушення, а й на забезпечення належного захисту осіб, які вже стали його потерпілими. Віктимологічний напрям запобігання набуває особливого значення у випадках, коли після первинного кримінально протиправного посягання зберігається

небезпека його повторення, залякування потерпілого, помсти, примушування до зміни показань або іншого протиправного впливу. За таких обставин діяльність прокуратури щодо забезпечення прав та законних інтересів потерпілого доцільно розглядати також з позицій її запобіжного потенціалу. Прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримуючи публічне обвинувачення, має можливість своєчасно отримувати інформацію про характер кримінального правопорушення, взаємовідносини потерпілого з особою, яка його вчинила, наявність погроз, залежність потерпілого від правопорушника, попередні факти насильства та інші обставини, які можуть свідчити про збереження або підвищення ризику нового посягання.

Відповідний підхід поступово закріплюється і в програмних документах реформування системи кримінальної юстиції. Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки одним із пріоритетів кримінальної політики визначено забезпечення інтересів потерпілого. Серед напрямів його реалізації передбачено удосконалення механізмів допомоги та безпеки потерпілим і свідкам, розвиток міжвідомчої координації у цій сфері, запровадження періодичного віктимологічного опитування населення та подальшу розбудову інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [1].

Більш предметне нормативне закріплення зазначеного напрямку відбулося з прийняттям наказу Генерального прокурора від 28 жовтня 2024 р. № 263 «Про організацію діяльності органів прокуратури з питань підтримки потерпілих і свідків». Ним передбачено реалізацію підходу, орієнтованого на уразливих потерпілих і свідків, а серед засад відповідної діяльності безпосередньо визначено мінімізацію ризиків вторинної та повторної віктимізації, добровільність отримання допомоги, адресність та індивідуальний підхід до її забезпечення [2]. Крім того, у системі прокуратури функціонують Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків та відповідні структурні підрозділи обласних прокуратур.

У контексті запобіжної діяльності необхідно розмежовувати повторну та вторинну віктимізацію. Під повторною віктимізацією для цілей цього дослідження пропонується розуміти повторне заподіяння особі шкоди внаслідок нового кримінально протиправного посягання, пов'язаного з попереднім правопорушенням або обставинами, які зумовили первинне потерпання.

Натомість вторинна віктимізація пов'язана не з новим кримінальним правопорушенням, а з додатковими негативними наслідками, яких особа зазнає в процесі взаємодії з органами кримінальної юстиції або іншими установами. Її виникненню можуть сприяти багаторазові допити з приводу одних і тих самих травматичних обставин, некоректна форма спілкування, відсутність належного інформування, неврахування віку, стану здоров'я чи психологічного стану особи, невинуваті контакти з підозрюваним або

обвинуваченим. Отже, ці два різновиди віктимізації потребують різних за характером, але взаємопов'язаних заходів реагування. Міжнародні стандарти у цій сфері виходять із необхідності ранньої індивідуальної оцінки потерпілого. Так, ст. 22 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2012/29/ЄС передбачає проведення своєчасної індивідуальної оцінки потерпілих для встановлення їхніх особливих потреб у захисті та визначення вразливості до вторинної і повторної віктимізації, залякування та помсти. При цьому врахуванню підлягають особисті характеристики потерпілого, вид і характер кримінального правопорушення та конкретні обставини його вчинення [3].

Подібний підхід уже частково реалізований у діяльності органів прокуратури України. Наказом Генерального прокурора № 263 передбачено індивідуальне оцінювання вразливості потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів на основі їх особистих характеристик, характеру та обставин кримінального правопорушення. Особливу увагу рекомендовано приділяти дітям, особам старшого віку, особам з інвалідністю, потерпілим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, катувань, тяжких тілесних ушкоджень, а також членам сімей осіб, смерть яких спричинено кримінальним правопорушенням [2].

Водночас віктимологічний ризик не обмежується кримінальними провадженнями щодо воєнних та інших міжнародних злочинів. Підвищена небезпека повторного посягання може існувати у провадженнях щодо домашнього насильства, кримінальних правопорушень проти статеві свободи та статеві недоторканості, торгівлі людьми, переслідування, насильницьких кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, а також у випадках, коли потерпілий перебуває у матеріальній, службовій, сімейній чи іншій залежності від правопорушника. Тому індивідуальне оцінювання відповідного ризику доцільно поступово поширювати й на інші категорії кримінальних проваджень.

Певні передумови для такого нормативного розвитку вже формуються. Планом законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік передбачено підготовку законодавчих змін у сфері захисту потерпілих від кримінальних правопорушень, зокрема удосконалення методології індивідуальної оцінки вразливості та ризиків повторної і вторинної віктимізації, залякування та помсти, а також встановлення потреби у застосуванні заходів безпеки [4]. Такий напрям відповідає положенням Директиви 2012/29/ЄС та засвідчує поступовий перехід від формального визначення процесуального статусу потерпілого до індивідуалізованої системи його захисту.

На нашу думку, у діяльності прокуратури доцільно запровадити індивідуальну оцінку віктимологічного ризику потерпілого, яка проводилася б на початковому етапі кримінального провадження та уточнювалася у разі істотної зміни обставин. Її призначення має

полягати не у прогнозуванні поведінки потерпілого, а у встановленні обставин, що підвищують ймовірність повторного кримінально протиправного впливу на нього або завдання додаткової шкоди під час кримінального провадження.

До обставин, які потребують урахування, доцільно віднести характер і тяжкості учиненого кримінального правопорушення; наявність попередніх фактів насильства або погроз; характер зв'язку між потерпілим та правопорушником; залежність потерпілого від такої особи; наявність спільного місця проживання; вік та стан здоров'я потерпілого; його можливість самостійно звернутися по допомогу; наявність погроз у зв'язку зі зверненням до правоохоронних органів; попередні спроби впливу на показання; ризик розголошення персональних відомостей; необхідність повторного контакту з підозрюваним або обвинуваченим. Оцінювати ці обставини необхідно в сукупності, оскільки жодна з них сама по собі не завжди свідчитиме про високий ступінь небезпеки.

Результат відповідної оцінки повинен безпосередньо впливати на організацію подальшої роботи з потерпілим. За наявності ризику нового протиправного посягання прокурор має ініціювати або забезпечувати застосування передбачених законом заходів безпеки, а також координувати взаємодію з органами, на які покладено їх реалізацію. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначає забезпечення безпеки як здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна відповідних осіб від протиправних посягань [5].

Інший комплекс заходів повинен застосовуватися для мінімізації вторинної віктимізації. У таких випадках значення має попереднє планування процесуальних дій, недопущення необґрунтованого повторення допитів, забезпечення зрозумілої для особи комунікації, залучення психолога або іншого фахівця, врахування особливих потреб потерпілого та, за можливості, уникнення його безпосереднього контакту з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. Підтримка має бути організована таким чином, щоб необхідність участі у кримінальному провадженні не ставала для потерпілого самостійним джерелом додаткової травматизації.

Науковці, досліджуючи міжнародні стандарти роботи з потерпілими та свідками, звертають увагу на те, що сучасний підхід охоплює не тільки їх процесуальний захист, а й правничу, медичну, психологічну, соціальну та гуманітарну підтримку, яка визначається відповідно до індивідуальних потреб особи. До відповідної діяльності також належать консультивання з питань ризику та запобігання повторній віктимізації, залучуванню і помсті [6, с. 82–85].

З огляду на викладене запобігання повторній та вторинній віктимізації слід розглядати як окремий напрям запобіжної діяльності прокуратури, зміст якого охоплює раннє виявлення загроз потерпілому,

індивідуальну оцінку ступеня його вразливості, ініціювання заходів безпеки, належну організацію процесуальних дій та забезпечення міжвідомчої взаємодії для отримання необхідної допомоги. Подальше нормативне закріплення єдиного порядку індивідуальної оцінки віктимологічного ризику сприятиме переходу від реагування на вже реалізовану загрозу до її своєчасного встановлення та попередження.

Література:

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023>.
2. Про організацію діяльності органів прокуратури з питань підтримки потерпілих і свідків : наказ Офісу Генерального прокурора від 28 жовт. 2024 р. № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0263905-24>.
3. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 315. P. 57–73.
4. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік : Постанова Верховної Ради України від 10 лют. 2026 р. № 4774-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4774-20>.
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
6. Панасюк Т. І., Цирюк А. Г. Міжнародні стандарти роботи з потерпілими та свідками: імплементація у національне законодавство. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2025. № 74. С. 82–85. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.16.